

Галина ГРИБАН

БІБЛІЙНІ МОТИВИ І ПРОРОЦТВО МАЙБУТНЬОГО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті розкривається значення біблійних мотивів у творчості Тараса Шевченка та здатність передбачати у художніх образах проблеми майбутнього у житті народу України.

Ключові слова: *Господь, неволя, біблійні мотиви, пророцтво, заповідь.*

*Ще не були епохи для поетів,
Але були поети для епох.*

Ліна Костенко

Ці слова Ліни Костенко засвідчують велич Т. Шевченка – Поета, Художника й Пророка, який, простуючи крізь століття й сьогодення стає учасником і співучасником наших патріотичних діянь. Ось уже півтора сторіччя творчість Т. Шевченка залишається одним із провідних культуро-творчих чинників духовного життя України. Звернення до Т. Шевченка завжди актуальні для українського суспільства. П. Куліш зазначає, що творчість Т. Шевченка запалила те поетичне світло, при яким стало видно по всій Україні, куди кожен мусить простувати.

Т. Шевченко виріс у патріархальній сім'ї, де любов до Бога була неодмінною умовою життя. Перші відомості про церкву, про вчення Христа, про християнську мораль Т. Шевченко одержав від дуже релігійного батька, який удома по неділях і святах часто вголос читав Святе Письмо раз у раз в час скрути, у похмурі дні недолі, він припадав до нього як до цілющого джерела мудрості і життєдайної снаги. «Новий Завіт я читаю з благоговійним трепетом»¹, – писав Т. Шевченко у 1850 р.

Як свідчать дослідження², Т. Шевченко з дитинства добре знав Псалтир, учився по ньому читати. Дуже добре знав Біблію, а у роки заслання вона була для нього майже єдиною книгою. Коли він служив у дяка, йому часто доводилося читати молитви над померлими, відбувати церковні богослужіння. У «Щоденнику»

¹ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. – Т. 6. – К., 1964. – С. 66.

² Тарахан-Береза З. П. Шевченко – поет і художник. – К. : Наукова думка, 1985. – 184 с.

Т. Шевченко писав про те, яке полегшення йому приносили сповідь та причастя. «Щоденник» поета не менш, ніж його твори, наповнений згадками про Бога та про щоденні молитви.

У листі до брата Микити Т. Шевченко писав: «живу, учусь, нікому не поклоняюсь і нікого не боюсь, окрім Бога»³.

Ще в 1936 році відомий дослідник М. Гнатишак склав таблицю «Християнські поняття та уявлення у творчості Т. Шевченка», у якій зробив статичні підрахунки щодо вживання Т. Шевченком у своїх творах висловів «Господа благати», «Бога благати» (кілька десятків) та слів у «Кобзарі» Бог, Ісус Христос (600 разів); кількості творів, у яких є вислови «молитися», «Бога благати» (150); кількості поем, в основі яких лежить біблійний мотив (7).

Українці вірили в Бога і молилися, але тяжка робота, панщина не давали можливості почувати себе людиною. Про це Т. Шевченко писав:

Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.⁴

Пани не дозволяли гаяти часу на виконання релігійних обрядів.

Першим Шевченковим переспівом біблійних текстів, поезією яких він захоплювався були «Давидові псалми» – передусім гімн Богові. Поет утверджує рівність перед Богом кожної людини, незалежно від соціального становища, і справедливість Божого суду. Його вражають зло, сваволя, що панують у світі. Він то докоряє земним владикам, то гірко допитується в Бога:

Доки, Господи, лукаві
Хваляться, доколи
Неправдою? Твої люди
Во тьмі і неволі
Закували... Добро твоє
Кров'ю потопили,
Зарізали прохожого,
Вдову задавили.⁵

Уже в ранній творчості у баладі «Причинна», роздумуючи над долею сироти, автор звертається до Бога:

³ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. – Т. 6... – С. 9.

⁴ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 207.

⁵ Там само. – С. 261.

Така її доля... О Боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацької очі?.. Прости сироту!⁶

Мабуть, ніколи ще не поставала на друкованих сторінках страшніша картина неймовірних страждань люду, як у рядках з поеми «Сон» («У всякого своя доля»). Голос Т. Шевченка знову стає на захист отих рабів німих:

Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають...⁷

Картини «пекла у раю» спонукають Т. Шевченка до діалогу з Богом, бо, мабуть, тільки він може знати «чи довго ще на сім світі катам панувати».

У вірші «Якби ви знали паничі» поет звертається до бога: «Смієшся, батечку, над нами». Тут слово «батечку» вжите в зневажливому, глузливому значенні. Так Т. Шевченко показує своє презирливе ставлення до бога, яким прикривалися соціальні злочини в кріпосницькому суспільстві. Тут гнівний виступ поета проти самодержавно-кріпосницької системи пов'язаний із гострим викриттям і осудженням бога.

Подорожуючи до рідного села, поет згадав матір, яка «на свічку богу заробляла, щоб доля добрая любила її дитину...» Поет реалістично зображує матір-кріпачку, яка, не бачачи виходу з тяжкого становища, звертається до бога з молитвою за долю своєї дитини.

Т. Шевченко звертається до біблійних мотивів, вступає в суперечку з Богом саме в суспільно-політичній поезії. Він нарікає на Господа за соціальну неправду, за гірке становище українського народу, і запитує в Бога, чи бачить він із-за хмари їхні сльози, горе.

Поет із розпачу та відчаю осуджує Господню терплячість:

А Бог куняє. Бо се було б диво,
Щоб чути і бачить – і не покарать.
Або вже занадто долготерпеливий...⁸

У вірші «М. Костомарову» звучить мотив самотності в цьому світі. Це почуття переростає в німотний крик, викликаний неможливістю розділити з кимось свою долю:

⁶ Там само. – С. 11.

⁷ Там само. – С. 182.

⁸ Там само. – С. 21.

Молюся! Господи, молюсь!
Хвалить тебе не перестану!
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани!⁹

А у вірші «Чи ми ще зійдемося знову?» закликає своїх однодумців молитися Богу, згадувати один одного й змиритися з долею.

У поемі «Кавказ» автор жорстоко таврує російську церкву за співучасть у загарбницьких війнах, але при цьому з великим почуттям звертається до Ісуса Христа, усвідомлюючи, що свята кров пролилася за всіх живущих, а дехто, та ще й священик, не усвідомлює жертви Господнього Сина і нехтує своїм призначенням у світі:

За кого ж ти розіп'явся,
Христе, сине божий?
За нас, добрих, чи за слово
Істини... чи, може,
Щоб ми з тебе насміялись?
Воно ж так і сталось.¹⁰

Т. Шевченко засуджує всіх тих, хто не хоче жити за заповідями Ісуса, хто запропащує свою душу заради користолюбства. Автор розуміє і схвалює прагнення народів Кавказу бути вільними. «Борітеся – поборете, Вам бог помагає!» – цим полум'яним закликком, зверненим до народів Кавказу, розкривається волелюбна сутність найгнівнішого і найніжнішого поета України. Багатолітні змагання за право бути вільними викликають у Т. Шевченка почуття поваги до незламного народу.

Звертаючись до «милого бога з України» у поемі «Гамалія», козаки благають волі. Якщо немає доброї, то хоч злу, щоб «світ запалити», бо байдужість, на думку поета, – це найстрашніше, що може бути в житті.

У поезії «Ісаія. Глава 35» («Подражаніє») поет зображує революцію у вигляді Божого суду, Господніх див. Т. Шевченко попереджає українське панство про майбутню справедливую кару за зраду соціальних та національних інтересів до його народу. Актуально для нашого часу звучать слова поета: «Погибнеш, загинеш Україно».

Він звертається до всіх темних і незрячих, які віками терпіли

⁹ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 2... – С. 11.

¹⁰ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 248.

гніт, а тому й стали вбогодухами. Та, нарешті,

...спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть,
Кайданами куті!¹¹

Найбільше ж «чудо» нового ладу, за Т. Шевченком, – воля, що зробить вчорашніх рабів творцями, які невпізнанно змінять обличчя землі. У «Ісаїї. Главі 35» («Подражаніє») – поетичному переосмисленню псалмів біблійного пророка Ісаїї, він малює картини майбутнього України, уявляючи країну, в якій не буде ні поневолення, ні національного гноблення, ні знуцання над людьми. Поет мріє про іншу долю України, про вільне нове суспільство трудівників. Переспів 35 глави у вірші Т. Шевченка «Ісаїя. Глава 35» («Подражаніє») майже повністю співпадає з біблійним текстом. Ісаїя вважається біблійним пророком, що провіщав нове пришестя Ісуса і майбутнє райське життя на землі, коли люди будуть жити у відповідності з Божими заповідями.

Сьогодні ми вивчаємо своє минуле і пишаємось, що був у нас великий патріот і пророк, який побачив нову Україну. Про це у вірші «Ісаїя. Глава 35» («Подражаніє») звучить думка, що

...бог судить, визволяє
Долготерпеливих...
...убогих. І воздає
Злодіям за злая!¹²

Народ, який так багато терпів, скеровується Богом до нового шляху. На ньому не буде убогих і злидарів, а будуть щасливі люди.

До Бога ж Істини тягнеться Т. Шевченко усім своїм еством, усією любов'ю свого серця, і закликає молитися одному Богові, правді на землі. Поет постійно звертався до Бога, і у своїх віршах надто часто вживає такі вирази: «Єй-Богу, заплачу» («Невольник»), «Єй-Богу, не лаю» («Марина»), «Єй же Богу» («Сон»). У ранніх творах поет використовує загальноновживані в народному мовленні риторичні звертання до Бога та вислови: «Боже, ти мій Боже!», «О Боже мій милий! Пошли ж ти їй долю...», «О Боже милий! Така Твоя доля...» («Причинна»), «Нехай тебе Бог прощає...», «Прийми, Боже, мою душу...» («Катерина»), «Спитай Бога, чи діжду я...» («Тополя»), «Голосна та правда, як Господа слово» («До Основ'яненка») та ін.

¹¹ Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 2... – С. 239.

¹² Там само. – С. 239.

Т. Шевченко зумів силою поетичного хисту розсунути завісу часу, побачити майбутнє України – таке несхоже на те, що бачив Кобзар навколо себе. Полиновим болем пекло його, безперечно, національне ярмо, що протягом століть розбещувало українців. Проте ні на мить Т. Шевченка не полишала віра в те, що

...встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!...¹³

Поет стверджує самобутність і культурну самодостатність українців, підносить до високого рівня їхні здобутки і моделює обнадійливу перспективу України, називаючи її «оновленою землею», «вільною, новою сім'єю».

Галина Грибан
Библейские мотивы и пророчество будущего
в творчестве Тараса Шевченко

В статье раскрывается значение библейских мотивов в творчестве Тараса Шевченко и способность предвидеть в художественных образах проблемы будущего в жизни народа Украины.

Ключевые слова: *Господь, неволя, библейские мотивы, пророчество, заповедь.*

Galina Gryban
Biblical motives and prophecies
of future in Taras Shevchenko's works.

The article discloses the meaning of Biblical motives in Taras Shevchenko's works and focuses on his ability to foresee in his artistic images the future problems in life of the people of Ukraine.

Key words: *the Lord, captivity, Biblical motives, prophecy, commandment.*

¹³ Шевченко Т. Поезії У 2 кн. – Кн. 1. – К. : Рад. письменник, 1989. – С. 412.